

Agresja sprawcy i ofiary przemocy w rodzinie

Aggression perpetrators and victims of domestic violence

Aldona Stodulska-Blaszke, Anna Wójcicka

Katedra i Klinika Psychiatrii Uniwersytetu Medycznego w Lublinie

Streszczenie

Celem naszej pracy jest uzyskanie danych o rodzinach pochodzenia sprawców przemocy domowej i ofiar oraz analiza zależności między występowaniem przemocy w rodzinach generacyjnych a różnymi odmianami agresywności prezentowanymi przez sprawców i ofiary w dorosłym życiu. Grupę badaną stanowiło: 20 kobiet – ofiar przemocy i 20 mężczyzn sprawców przemocy domowej. Wszystkie osoby wyraziły zgodę na poddanie się testowym badaniom psychologicznym. Wszystkie kobiety brały udział w psychoterapii grupowej dla ofiar przemocy w rodzinie. Badani zaś mężczyźni byli zobowiązani do uczestniczenia w grupie terapeutycznej osób „nieradzących sobie ze złością”.

Zastosowano następujące narzędzia badawcze: Skala Nastroje i Humory A. H. Bussa i A. Durkee oraz Ankiętę środowiskową konstrukcji własnej.

Grupę sprawców generalnie charakteryzowały znacznie wyższe wskaźniki agresji ogólnej jak i różnych typów agresji, niż grupę ofiar. Znaczące korelacje pomiędzy grupami występowały w odniesieniu do agresji fizycznej, agresji pośredniej, negatywizmu, agresji słownej. W grupie ofiar występuje związek między nadużywaniem alkoholu przez ojca a agresją pośrednią, irytacją, agresją ogólną i współczynnikiem agresji. Stosowanie kar w dzieciństwie pod postacią bicia miało istotny statystycznie wpływ na poziom irytacji ofiar ujawniany w ich dorosłym życiu. Doświadczanie przemocy w domu rodzinnym sprawców ze strony ich ojca nie wpłynęło na wykształcenie się u sprawców poczucia winy.

Poznanie związków między różnymi rodzajami agresji a informacjami o rodzinie pochodzenia ofiar i sprawców przemocy, przyczyni się do lepszego poznania i zrozumienia ich zachowań oraz zrozumienia ich wzajemnych relacji.

Słowa kluczowe: przemoc domowa, agresja, ofiary przemocy, sprawcy przemocy

Abstract

The aim of our work is to obtain data about families of origin of perpetrators and victims of domestic violence and an analysis of the relationships between the occurrence of violence in families and generational varieties presented by the aggressiveness of the perpetrators and victims in adulthood. Study group consisted of 20 women - victims of violence and 20 male perpetrators of domestic violence. All persons have agreed to undergo psychological testing research. All women participated in the psychotherapy group for victims of domestic violence. The male subjects were required to participate in the anger management group.

The following research tools were used: The Hostility – Gild Inventory A.H. Buss and A. Durkee, and enviromental survey of own design.

Group of offenders were characterized by generally much higher rates of overall aggression as well as different types of aggression, than a group of victims. Significant correlations occurred between the groups with regard to physical aggression, indirect aggression, negativism, verbal aggression. Among the victims there is an association between alcohol abuse by the father and indirect aggression, irritation, aggression and general aggression factor. The use of sanctions in the form of childhood beatings had a statistically significant impact on the level of irritation of the victims disclosed in their adult life. Experiencing domestic violence from the family or father did not affect development of the guilt by preparators.

Understanding the relationships between different types of aggression and the information about the family of origin of victims and perpetrators of violence, contribute to better knowledge and understanding of their behavior and understand their relationship.

Keywords: domestic violence, aggression, victims of domestic violence, preparators of domestic violence

Wstęp

W ostatnich latach znacznie wzrosła literatura poświęcona zjawisku przemocy domowej. Dzisiaj dużo więcej wiemy o przemocy, potrafimy wskazać niektóre czynniki ryzyka, wykorzystać tę wiedzę w działaniach profilaktycznych, znane są także niektóre cechy ofiar i sprawców przemocy predysponujące te osoby do zajmowania roli ofiary i sprawcy. Nadal jednak ciekawym wydaje się zagadnienie wzajemnej relacji sprawcy i ofia-

ry, a w szczególności, jakie są uwarunkowania ujawniania zachowań agresywnych przez sprawców przemocy.

Osoby przez nas badane, to z jednej strony: sprawcy przemocy - pacjenci poradni leczenia uzależnień, uczestniczący w programie dla osób nieradzących sobie ze złością. Jak bowiem pokazuje praktyka – osoby dopuszczające się różnych form przemocy wobec członków swojej rodziny, czy partnera życiowego, często są uzależnione od alkoholu lub używają tej

substancji psychoaktywnej szkodliwie. Wielu autorów prac dotyczących przemocy uważa, że większość zachowań przemocowych ujawnianych jest przez osoby pozostające pod wpływem alkoholu [1,2,3]. Kobiety – ofiary pozostające w związkach przemocowych, częściej kontaktują się ze służbą zdrowia z powodu właśnie „problemu alkoholowego” partnera niż z powodu doświadczania różnych form przemocy.

Cel pracy

Celem pracy było uzyskanie danych o rodzinach pochodzenia sprawców przemocy domowej i ofiar oraz analiza zależności między występowaniem przemocy w rodzinach generacyjnych a różnymi odmianami agresywności prezentowanymi przez sprawców i ofiary w dorosłym życiu. Badaniom poddano 20 kobiet – będących ofiarami przemocy i 20 mężczyzn zobowiązanych do uczestniczenia w grupie terapeutycznej osób „nieradzących sobie ze złością”.

Metody badawcze

Zastosowano następujące narzędzia badawcze: Skala Nastroje i Humory A. H. Bussa i A. Durkee [4] oraz Ankietę środowiskową konstrukcji własnej. Skala Bussa i Durkee służy do oceny agresywności, badając także różne jej odmiany. Została zaadoptowana do warunków polskich przez M. Choynowskiego. Polska wersja kwestionariusza przeznaczona jest w zasadzie do badania młodzieży od 14 roku życia, ale można też ten kwestionariusz stosować do badania młodzieży starszej. Doświadczenia własne autorek wskazują, że skalę tę można z powodzeniem stosować wobec osób dorosłych, a ona w sposób trafny ukazuje poziom nasilenia agresji ogólnej i różnych odmian agresywności, znajdujący swoje potwierdzenie zarówno w badaniu klinicznym tych osób jak i obserwacji ich zachowania. W obliczeniach statystycznych nie odwoływano się do norm a wykorzystano wyniki surowe.

Grupa badana

Średni wiek badanych sprawców wynosił 39,8 lat, zaś średni wiek kobiet – będących ofiarami przemocy wynosił 37,9 lat. Wśród sprawców przemocy 40% miało wykształcenie zawodowe, 30% wykształcenie wyższe, po 15% - wykształcenie podstawowe i średnie. W grupie ofiar przemocy - 50% kobiet miało wykształcenie średnie, 45% - wykształcenie wyższe, 5% - wykształcenie podstawowe.

Badane kobiety, częściej niż mężczyźni zgłaszały występowanie nadużywania alkoholu w rodzinach generacyjnych (ofiary 63%, sprawcy 45%). W grupie badanych kobiet częściej alkoholu nadużywał ojciec (55%), niż w grupie sprawców 30%. Przemocy w domu rodzinnym częściej doświadczały ofiary (75%) niż sprawcy (60%). W rodzinach generacyjnych najczęściej dochodziło do przemocy fizycznej i dotyczyła ona grupy - częściej badanych kobiet (65%), niż grupy sprawców - (55%). Najbardziej występowała przemoc seksualna - w grupie badanych kobiet żadna z nich nie informowała o tym fakcie, zaś w grupie badanych sprawców jedynie 5% badanych informowało o tej formie przemocy. Kary fizyczne były stosowane w dzieciństwie zarówno w grupie sprawców (65%) jak i w grupie ofiar (80%). Grupa ofiar w dzieciństwie częściej spotykała się z wulgarnymi wyzwiskami (70%) niż grupa sprawców (35%).

Wyniki

Grupę sprawców generalnie charakteryzowały znacznie wyższe wskaźniki agresji ogólnej jak i różnych typów agresji, niż grupę ofiar. Dane przedstawione są w tabeli 1.

W grupie sprawców średnia wartość agresji ogólnej wynosiła 77,7, podczas gdy w grupie ofiar 56,2 i jest to różnica istotna statystycznie. Podobnie istotne różnice między badanymi grupami występowały w odniesieniu do agresji fizycznej, agresji pośredniej, negatywizmu, agresji słownej. Znacząca istotność statystyczna dotyczyła współczynnika agresji (znacznie wyższa wartość w odniesieniu do grupy badanych mężczyzn 13,46 niż kobiet 8,86).

Tab. 1 Nasilenie agresji ogólnej i poszczególnych typów agresji w badanych grupach

Skale Kwestionariusza „Nastroje i Humory”	Sprawcy (N=20)		Ofiary (N=19)		t	p
	M	sd	M	sd		
Agresja fizyczna	11,45	4,72	4,37	3,74	5,17	0,001
Agresja pośrednia	11,55	3,97	6,05	4,22	4,19	0,001
Irytacja	14,70	4,95	13,37	5,17	0,82	n.i
Negatywizm	6,30	2,45	3,68	2,58	3,24	0,002
Uraza	7,30	3,69	7,89	5,22	-0,41	n.i
Podejrzliwość	10,30	4,04	9,26	4,90	0,72	n.i
Agresja słowna	16,10	3,95	11,58	4,95	3,16	0,003
Poczucie winy	12,85	4,26	10,21	4,77	1,83	n.i
Ogólny poziom agresji	77,70	19,25	56,21	19,80	3,44	0,001
Współczynnik agresji	13,46	3,57	8,86	3,84	3,88	0,001
Współczynnik wrogości	7,96	2,76	6,95	3,10	1,08	n.i

Jeśli chodzi o korelacje między poziomami agresji ogólnej i różnych jej odmian w powiązaniu z danymi z ankiety środowiskowej przedstawiają się one następująco:

W obu badanych grupach nie stwierdzono żadnego związku pomiędzy wykształceniem własnym i wykształceniem rodziców a agresją ($p > 0,05$). W grupie ofiar występuje natomiast związek między nadużywaniem alkoholu przez ojca a agresją pośrednią ($r = 0,47$; $p < 0,05$), irytacją ($r = 0,48$; $p < 0,05$), agresją ogólną ($r = 0,50$; $p < 0,05$) i współczynnikiem agresji ($r = 0,49$; $p < 0,05$), ujawnianą w dorosłym życiu. Alkoholizm matki nie ma wpływu na występowanie różnych form agresji ($p > 0,05$).

Występuje istotnie znacząca zależność między stosowaniem przemocy przez ojca a urazą ($r = 0,50$; $p < 0,05$).

Przemoc ekonomiczna występująca w rodzinach pochodzenia ofiar, miała istotny statystycznie wpływ na poziom współczynnika wrogości ($r = 0,50$; $p < 0,05$). Stosowanie kar w dzieciństwie pod postacią bicia, istotnie wpływa na poziom irytacji ($r = 0,48$; $p < 0,05$) ofiar ujawnianych w ich dorosłym życiu.

Jeśli chodzi o korelacje pomiędzy różnymi odmianami agresji w powiązaniu z danymi z ankiety środowiskowej w grupie sprawców, przedstawiają się one następująco:

Występowanie problemów z nadużywaniem alkoholu w domu rodzinnym, ma istotny statystycznie związek z urazą ($r = 0,54$; $p < 0,05$). Interesującym wydaje się być fakt, iż doświadczanie przemocy w domu rodzinnym sprawców ze strony ich ojców nie wpłynęło na wykształcenie się u sprawców poczucia winy ($p > 0,05$).

Dyskusja i wnioski

Jak wynika z naszych badań grupa kobiet charakteryzowała się wyższym poziomem wykształcenia niż grupa badanych mężczyzn- sprawców przemocy. Ofiary częściej zgłaszały występowanie problemów alkoholowych w domu rodzinnym, a alkoholizm dotyczył częściej ojca. Ofiary też częściej w domu rodzinnym doświadczały przemocy, najczęściej były to kary fizyczne oraz wulgarne wyzwiska.

Znacznie wyższe wskaźniki agresji charakteryzowały sprawców niż ofiary pozostające w związkach przemocowych. U sprawców wyższy był poziom agresji ogólnej, fizycznej, słownej, pośredniej, negatywizmu oraz współczynnik agresji.

W grupie ofiar przemocy, fakt nadużywania alkoholu przez ojca miał związek z agresją pośrednią ujawnianą w dorosłym życiu – według autorów skali agresja pośrednia to: zachowania nie zawsze skierowane wprost do osoby, wpadanie w złość, okazywanie złego humoru, dąsanie się. Pewnym wytłumaczeniem dla tego faktu może być to, że istnienie problemu alkoholowego w domu wiąże się z ciągłym doświadczaniem przez dzieci wielu szkodliwych bodźców bez możliwości jednoznacznego

reakcji, wypowiedzenia własnego zdania. Skutkuje to brakiem umiejętności w dorosłym życiu jednoznacznego i wprost ujawniania emocji. Nadużywanie alkoholu przez ojca miało też związek z agresją ogólną, irytacją opisywaną przez twórców skali, jako: złość, niecierpliwość, drażliwość, współczynnikiem agresji (impulsywność, nie kontrolowanie przejawów agresji), podczas gdy sam fakt nadużywania alkoholu w domu rodzinnym sprawców wiązał się z urazą (gniew spowodowany złym traktowaniem rzeczywistym lub subiektywnym jego odczuciem, wypowiedzianiem pretensji, domaganiem się czegoś).

Stosowanie przemocy przez ojca ofiar skutkuje w ich rodzinach prokreacyjnych ujawnianiem irytacji (gniewu, wypowiadaniem pretensji, skarżeniem się), słabą stabilnością emocjonalną.

Stan stresu, powstający u domowników w wyniku dysfunkcjonalnego zachowania ojców, można też opisywać na poziomie psychologicznym. Ważnym jego komponentem jest pojawienie się emocji o negatywnym zabarwieniu. Mogą pojawić się emocje takie, jak ujawniane przez kobiety - ofiary w postaci: irytacji, gniewu i złości, występujące zwłaszcza wtedy, gdy sytuacja stresowa zawiera wyraźne elementy frustracji.

Badane kobiety będące ofiarami przemocy w rodzinie, ujawniły zdecydowanie więcej danych dotyczących nieprawidłowego funkcjonowania ich rodziny generacyjnej niż mężczyźni zobowiązani do uczestnictwa w terapii dla sprawców przemocy. Być może pewnym wytłumaczeniem tego stanu rzeczy, jest stosowanie przez sprawców przemocy takich mechanizmów obronnych jak: wyparcie, zaprzeczanie. Niewątpliwie nie bez znaczenia pozostaje fakt, że badane kobiety same szukały pomocy w placówkach służby zdrowia, podczas gdy sprawcy przemocy zostali zobowiązani do uczestniczenia w terapii. Wielu autorów opisywało zależność pomiędzy wzrastaniem w domu, w którym dochodziło do przemocy ze strony rodziców a pozostawianiem już w wieku dojrzałym, w relacji z partnerem w roli sprawcy przemocy. Rodzina pochodzenia będąca pierwszym środowiskiem wychowawczym jest miejscem gdzie rodzice mają decydujący udział w modelowaniu osobowości dzieci, gdzie dzieci podejmują decyzje skryptowe, mające wpływ na dalsze ich relacje z innymi. Nieprawidłowe postawy rodziców dostarczają dzieciom negatywnych wzorów postępowania. W rodzinach prawidłowo funkcjonujących, dzieci mają szanse uczenia się właściwych zachowań społecznych.

Analiza danych uzyskanych od badanych kobiet sugeruje, że kobiety już w okresie swojego dzieciństwa pozostawały w roli ofiary przemocy, głównie ze strony ojca, którego postawa niewątpliwie prowadziła do zaniżonej samooceny u dzieci, poczucia mniejszej wartości. Obniżona samoocena skutkuje m. in. tym, że w okresie dorosłości kobiety te wchodziły w związki z osobami

stosującymi przemoc, utrzymując nadal rolę ofiary. Wielu badaczy [5,6] również wykazało zależność pomiędzy wzrastaniem w domu, w którym obecna była przemoc, a znalezieniem się w wieku dojrzałym w relacji opartej na przemocy w roli ofiary lub w roli sprawcy. Również niektóre kobiety w rezultacie swoich doświadczeń z dzieciństwa uczą się akceptować stosowaną wobec nich przemoc [7].

Wydaje się, więc, że podjęcie badań dotyczących związków różnych rodzajów agresji, w powiązaniu z informacjami o rodzinie pochodzenia przyczyni się do lepszego poznania i zrozumienia zachowań tak sprawców jak i ofiar oraz zrozumienia ich wzajemnych relacji.

Piśmiennictwo

1. Melibruda J. Wybrane problemy patologii życia rodzinnego. W: Strelau J. red., Psychologia. Podręcznik akademicki. Jednostka w społeczeństwie i elementy psychologii stosowanej. Gdańsk: GWP; 2002.
2. Lipowska-Teutsch A. Wychować, wyleczyć, wyzwolić. Warszawa: PARPA; 1998.
3. Pawlicka B., Woźniak-Krakowian A. Psychologiczna i socjologiczna analiza zjawiska przemocy w rodzinie na terenie województwa częstochowskiego w latach 1990–1995. W: Stanik J.M., Majchrzak Z. red. Przemoc w rodzinie: diagnoza, orzecznictwo, profilaktyka. Katowice: Wydawnictwo ANIMA; 1998.
4. Siek S. Wybrane metody badania osobowości. Warszawa; ATK; 1983.
5. Browne K.D. Violence in the family and its links to child abuse. *Baillieres Clinical Peadiatrics*, 1993; 1(1): 149-164.
6. Walker L.E. The Battered Woman Syndrome. New York: Springer; 1984.
7. Lewis B.Y. Psychosocial factors related to wife abuse. *J. Fam. Viol.*, 1996; 2(1): 1-10.

Correspondence address

Aldona Stodulska-Blaszke
Katedra i Klinika Psychiatrii UM w Lublinie
Lublin, ul. Głuska 1, 20-439 Lublin
tel. 81 744 09 67